

Doktori értekezés tézisei

Ördög Ferenc

Tulajdonneveink gyűjtése, kiadása és kutatása

Nagykanizsa, 2010

FÖLDRAJZI NEVEK

Mai földrajzi nevek

Legújabb kori névtani kutatásaink beindulását az 1969-ben megrendezett II. Névtudományi Konferenciától szokás számítani. Magam azonban úgy vélem, a harci kürtöt már 1958-ban megfújták nyelvészeink, amikor kinyilvánították – elsősorban Deme László –, hogy a közhangulat körülöttünk enyhült, és ismét bátran lehet névtudománnyal foglalkozni. A tennivaló nagyon sok, az élőnyelvi névgyűjtemény nagyon kevés. Sebestyén Árpád csaknem reménytelennek látta, hogy „a ma is szilárd adattengert fel tudnánk mérni”. A két névtudományi konferencia között, 1964-ben szinte váratlanul megjelent a Zala megye földrajzi nevei című, 737 lap terjedelmű mű, és Benkő Loránd az 1969. évi II. Névtani Konferencián mindjárt ki is jelölte helyét a magyar onomasztikában, amikor azt mondta, hogy „tudománytörténeti jelentőségét talán csak Szabó T. Attila Kalotaszeg helynevei című (1942) munkájának szerepéhez lehet mérni”.

A) Máig adós vagyok azzal, hogy előadjam, milyen együttállás teremtette meg a fenti mű megjelenését. Zala megye akkori tanácselnök-helyettese, a Pais-tanítvány dr. Hadnagy László magyar-latin szakos tanár volt, aki magyar nyelvészetből doktorált. Régóta dédelgetett terve Zala megye földrajzi neveinek közigazgatási támogatással való összegyűjtése. A megyei művelődésügyi osztályvezető-helyettes, Németh József szintén Pais-tanítványnak vallhatta magát. Magam pedig 1960-ban doktoráltam a szegedi egyetemen szülőfalum, Gyulaj személyneveiből Nyíri Antal és Rácz Endre tanítványaként. Hadnagy László tervének megvalósítását utódjára, Kiss Gyulára, illetőleg Németh Józsefre hagyományozta, ők meg énám, de úgy, hogy Németh József még a nevek helyszíni ellenőrzésében

is közreműködött. 1961-ben összeállítottam azt a kérdőívet, amelyet a megye néprajzosainak javaslatával a régészeti leletekre vonatkozó kérdéssel kiegészítve mind a mai napig használunk. A szerencsés együttállásnak harmadik, de nem utolsó tényezője Végh Józsefnek, az MTA Nyelvtudományi Intézet tudományos főmunkatársának a bevonása volt, és ezzel 1962-ben mintegy akadémiai szintre emelkedett ez a program.

B) A terv kivitelezésének elvi és gyakorlati alapjai.

1. A gyűjtést településenként, helyben dolgozó tanáraink, tanítóink és mások bevonásával terveztük és végeztük, munkájukhoz pedig útmutatót szerkesztettünk, és kezükbe adtuk a település 10.000-es térképvázlatát, amely tartalmazza a hivatalos (szögletes zárójelben közlendő) dűlőneveket. A járások vezetői megyei utasításra közigazgatási feladatuknak tekintették mind az adatközlők kiválasztásában való segítséget, mind a település határának a bejárásához szükséges utaztatást. Ez alapvető kíváncsi volt, mivel a gyűjtés elsődleges célja az élőnyelvi földrajzi nevek megmentése.

2. A szóbeli (népi) neveknek valamennyi (lexikai, morfológiai, hangtani stb.) változatát le kell jegyezni, ha az egyazon helynév többféle módon is használatos. A járási székhelyeken tartott szakmai tanácskozásainkon a nevek hangtani lejegyzését fonematikus módon kértük, azaz úgy írják le őket, ahogy a helybeli születésű parasztemberek ejtik. Mivel a gyűjtést nyelvészek vizsgálják majd át, esetleges szakmai gondjaikat a gyűjtőlapokon jelezzék. Ez megnyugtatta őket. Itt jegyzem meg, Végh Józseffel együtt jól emlékezetünkbe vésztük Bárczi Géza intelmét: megvalósíthatatlan programmal zátonyra lehet futtatni mindenféle tudományos tervet – a mienkét meg különösen.

3. Kétnyelvű településeinken természetesen felgyűjtöttük a horvát, német neveket is olyan munkatársak közreműködésével, akik beszélik, vagy legalábbis értik a fenti nyelvek helyi nyelvjárását. Kérdésem esetekben

kikértük Hadrovics László és Hutterer Miklós véleményét is. A szlovák nyelvi nevek gyűjtéséhez később Sipos István segédletet is összeállított számunkra.

4. Kérdőívünknek arra a kérdésére, fűződik-e a névhez valamilyen esemény, történet, dűlőnévmagyarázat, sok értékes és naiv adat gyűlt össze. Néprajzosaink (Andrásfalvy Bertalan, Balassa Iván, Balázs Géza és mások), amit tudtak, hasznosítottak és hasznosítanak belőlük, de nyelvészeink figyelmét sem kerülték el. Legutóbb például Szabó József szép tanulmányt írt a török hódoltság emlékeinek helynevekben tükröződő maradványaiból. Számos nevet a gazdaság- és ipartörténet becses emlékeként tekinthetünk (*Szurkos parlag, Kalamászos erdő*).

5. A régészeti leletekre vonatkozó kérdésünkre sok olyan adat érkezett be, amelyeket a Magyarország régészeti topográfiájának írói kamatoztatni tudtak. Torma István például azt írja a Magyar Nyelvben megjelent cikkében, hogy mintegy 100 olyan falu helye határozható meg a Zala megye földrajzi nevei segítségével, amelyeknek fekvését Csánki Dezső egyáltalán nem vagy csak nagyon hozzávetőlegesen ismerte.

6. Aki 1964-től 2009-ig, a Győri járás kötetéig figyelemmel kísérte a munkálatokat, tudja, hogy a somogyi kötettel visszanyúltunk a jobbágyfelszabadítást követő birtokrendezési térképekig, valamint a Pesty Frigyes XIX. század közepén készült gyűjteményéig. Ezeknek az ún. történeti neveknek a felvételével a kötetek értéke jelentősen megnőtt, a Pesty-féle névanyag is felértékelődött, mert amelyeket tudtuk, azokat a mai nevek segítségével lokalizáltuk. A Tolna megyei gyűjtéshez már megjelent Gaál Attila és Kőhegyi Mihály Pesty-gyűjteménye, amit később a többi megye is követett. Ezeket Hajdú Mihály vette számba azzal a céllal, hogy a még kéziratban levő megyék anyagával együtt közzéteszi ezt a páratlan gyűjteményt.

7. A zalai kötet megjelenése után Végh József tovább folytatta, és országos méretűvé tette a gyűjtést és kiadást nyugalomba vonulásáig, 1977-ig. 1977-ben engem bízott meg az Intézet e kutatási téma vezetésével, amit 2000 végéig, tehát 23 évig másodállásban láttam el. Az intézeti munka átvétele zökkenőmentes volt, egyrészt mert Végh Józseffel 1962-től valamilyen minőségben részt vettem a munkálatokban, másrészt tudományos szempontból nem volt ok a változtatásra. 1977 és 2009 között a zalai kötettel együtt tudományos irányító minőségben részt vettem Tolna, Baranya, Veszprém, Komárom megye, Zala megye Keszthelyi járása, Jász-Nagykun-Szolnok megye két járása, Bács-Kiskun és Pest megye egy-egy járása, valamint Győr-Sopron-Moson megye két járása munkálataiban, öt megyében egyedül, a többiben Végh Józseffel, illetőleg Balogh Lajossal. A fenti megyék és járások köteteinek a lapszáma 8146, a települések száma 1097, a térképezett helyeké pedig 180.058. Mindezekon kívül több megye, illetőleg járás anyaga részben kéziratban, részben még gyűjtőlapokon van.

8. Kiss Lajos a „Hány földrajzi név használatos nyelvünkben?” című cikkében a megjelent kötetek alapján azt állapította meg, hogy a „külön névvel (vagy több külön névvel) jelölt földrajzi alakulatok (objektumok) összege 600.000 körül jár”. Legalább ennyivel számolhatunk a folyamatban, eddig még meg nem jelent kötetekben levőkkel, tehát mintegy 1 millió 200 ezerrel.

Régi földrajzi nevek

1964-től évtizedeken át szinte valamennyi névkutató bekapcsolódott az országos méretűvé vált földrajzinév-gyűjtésbe és -kiadásba, amely 1989-re nemcsak hazai, de nemzetközi megbecsülést is hozott. De egy-egy megye

vagy járás mikrotoponímáinak komplex feldolgozására mindmáig senki sem vállalkozott.

1. 1978-ban látott napvilágot Kiss Lajosnak a „Földrajzi nevek etimológiai szótára”, amely a makrotoponímákra terelte a figyelmemet. A Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén című (1973) munkám során szerzett kutatási tapasztalataimmal fogtam hozzá a FNESz. alapján Zala megye helységneveinek a motivációk és a nyelvi eszközök szerinti vizsgálatához. Ennek legfőbb eredménye, hogy bebizonyítottam, helységneveink igen jelentős többsége, 90%-a nem szláv, hanem magyar eredetű még akkor is, ha a helységnév alapjául szolgáló személynév szláv. Ennek folyamányaként elkészült Veszprém, Somogy, Fejér, Komárom, Pest és Győr-Sopron-Moson megye hasonló szempontú vizsgálata Juhász Dezső, Várkonyi Imre, Barabás Irén, Körmendi Géza, Koncz Sándorné és Varga Józsefné munkájaként. Egyik pécsi előadásomban felvettem, ha az egész országra, illetőleg a Kárpát-medencére kiterjesztenénk az ezekhez hasonló vizsgálatokat, meg tudnánk mondani a magyarok adta nevek számát és arányát.

2. A makrotoponímák kutatásához, illetőleg több ezer adat gyors feltalálásához száz évig nélkülöznünk kellett Csánki Dezső „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában” című hatalmas művének a helynévmutatóját. Ennek összeállításába Kiss Lajos ösztönzésére fogtam bele, a végeérhetetlennek tűnő munka eredménye 2002-ben jelent meg. Itt nem részletezem sem tartalmát, sem szócikkeinek szerkezeti felépítését, csak azt jegyzem meg, hogy minél előbb kívánatos lenne névtudományi feldolgozása.

SZEMÉLYNEVEK

A történeti (XVII–XVIII. századi) személynevek

1. A mai zalai személynevek gyűjtése és kutatása az 1973-ban megjelent kötetemmel lezárult. Ugyanebben az évben kezembe került Dávid Zoltánnak „A családok nagysága és összetétele a veszprémi püspökség területén 1747–1748” című demográfiai tanulmánya. E nyomon elindulva a Veszprémi Püspöki Levéltárban riasztó mennyiségű nevet találtam, különösen az 1757. és az 1771. évből. A megye kíváncsian viszont az volt, hogy valamennyi kéziratos zalai összeírást tegyem közzé, természetesen az ő támogatásukkal.

2. A forrásokról. A „liber status animarum”-ok időnkénti felvételét Pázmány Péter rendelte el az 1625-ben kiadott Rituáléjában, amelyek a generális vizitációk alapjául is szolgálnak. A plébánosok településenként és házanként név szerint, az életkor, a társadalmi helyzet, a felekezet feltüntetése stb. mellett családonként, illetőleg személyenként összeírták a lakosságot, következésképpen párját ritkító forrás állt össze a XVIII. századból. Tekintettel azonban arra, hogy a nevek és a hozzájuk csatlakoztatott adatok cédulákra jegyzése egy ember számára kivihetetlen – arról nem is szólva, hogy a források Veszprémben vannak –, azt kértem a megyétől, hogy az általam összeállított gyűjtőlapokra helybeli munkatársak bevonásával végezhessen az anyaggyűjtést. A nevek ellenőrzéséhez dr. Peidl Béla c. kanonok úr kíséretében, püspöki engedéllyel a forrásokat kötetenként lakóhelyemre szállíthattam, majd ugyanilyen módon vissza. A történelmi Zala megye esperességeiről 1745 és 1771 között nyolc összeírás készült, 5514 fólió lapon.

3. A források feldolgozása után öt mutatót (családnevek, keresztnévek, helynevek, szentek és ünnepeik mutatója, szó- és tárgymutató) állítottam össze. A nyomdai munkálatokkal együtt 22 évig (1976–1998) tartott e vállalkozás, aminek eredményeként 309 településről 789 összeírásból körülbelül 190–200 ezer név gyűlt össze.

4. F o l y a m a t b a n l e v ő – tehát nem mindig azonos évre vonatkozó – névtani vizsgálódásom kiindulópontja az volt, amit Lőrincze Lajos már 1947-ben a földrajzi nevekre vonatkozóan megfogalmazott: az egyes tájak névkincse miben különbözik egymástól, mekkora az elterjedési köre stb. egyelőre nem tudjuk megmondani. Magam ugyan a mai göcseji és hetési személynévek vizsgálatakor csak mérsékelten vettem figyelembe a névföldrajzi szempontot, de a 309 településre kiterjedő anyag gyűjtésekor világossá vált számomra, nem lenne szerencsés egyes család- és keresztnéveknek, valamint típusaiknak térképen való meg nem jelenítése. Mivel a névkutatót nemcsak a nevek elterjedése érdekli, hanem az egyes nevek előfordulási száma, gyakori vagy ritka volta is, már a fent említett monográfiámban is hangsúlyoztam a névstatistikák fontosságát. Legfőbb vizsgálati eszközömnek tehát a névstatistikát és a névföldrajzt jelöltem meg. E kettő együttes alkalmazásával megrajzolható egy-egy név/névtypus adott időben és adott területen megjelenő szórtsága vagy tömbösödése, illetőleg jelenségnyalábja. Ezeknek a névföldrajzi térképeknek az egymásra helyezése révén várhatóan leolvashatók a tájegység, nagyobb terület különböző jelenségei, melyek összességét onomato-dialektológiának nevezem (pl. a pusztai helynevekből alakult családnevek, az apa keresztnévéből *-fi* utótaggal vagy anélkül keletkezettek, az ószövetségi eredetű családnevek stb. egyazon területen való jelentkezése).

Családnevek

1. Kutatóterületem legjellemzőbb családnevei a népnévből (*Bosnyák, Cigány, Horvát, Tót* stb.) származók. Ha közülük a két legelterjedtebbet, a 273 településen feltűnő *Horvát*-ot és a csaknem ugyanennyi helyen megjelenő *Tót*-ot egyazon térképre vetítjük, elterjedésüknek nemcsak a helye, hanem még a mértéke is csaknem azonos. A *Német* név 253 településen fordul elő, de nem találkozunk vele a göcseji és a Göcsejhez közel eső falvakban. Nemcsak kutatóterületemnek, de talán az egész Nyugat-Dunántúlnak egyik jellegzetes névtípusa az apanév + *-fi* patronimikon-képzős név (*Ádámfi, Katánfi* stb.). A *-fi* német és szláv nevekhez is hozzájárulhat (*Jelenfi, Martinoffy*). Elterjedésük széles körű, a 309 település csaknem egyharmadában viseli valaki őket. A pusztai keresztnévből alakult családnevek között Zalában 182 településen tűnik fel a *Farkas*.

2. A családnevek helyesírási kérdéseit vizsgálva a sok-sok változat alapján megállapíthattam, helyesírási vonatkozásban is mozgékonyabbak, mint a köznevek, de ugyanakkor némelyek tovább őrzik a korábbi századok néhány helyesírási gyakorlatát.

3. Hogy családneveink is felhasználhatók egyes nyelvjárástörténeti, elsősorban hangtani kérdések vizsgálatakor, több adattal igazoltam: *Bedenik* (< Benedek), *Fórján* (< Flórián), *Zerin* (< Zrin) stb.

4. A több ezer göcseji és hetési ragadványnevet vizsgálva elkülönítettem a motivációkat a nyelvi eszközöktől, és ezt az eljárásomat a családnevek tipologizálásakor is tudom érvényesíteni, sőt amint bemutattam, a helynevek körében is.

5. Két közleményemben is foglalkoztam a pusztai helynevekből alakult családnevekkel, és megállapítottam, a XVIII. században leggyakrabban

Nyugat-Dunántúlon fordulnak elő (*Adász, Buzsák, Gulács* stb.), alakulásuk folyományaként pedig átkerültek a helyi érintkezésen alapuló metonimikus nevek közé. Ezek tüzetes vizsgálatához jelentős mértékben fel tudtam használni a Csánki-indexet.

6. Régóta függőben levő kérdés, hogy társadalmi tagolódás szerint mutatnak-e eltéréseket családneveink.

a) A helynévből *-i* képző nélküliek jelentős része (*Baracska, Citó* (~ hn., Baranya m.) az alsó néprétegekben, főleg a szolgák között tűnik fel.

b) A leíró nevekről (*Béres, Birkás, Juhász, Kanász, Szolga* stb.) ugyanez mondható.

c) Az alsóbb rétegekben a hn. + *-i* képzős nevek (*Szoboszlai, Zágrábi*) száma és aránya is magas, akárcsak a felsőbb rétegekben; a motiváció viszont merőben más, az előzőknél a vándorlás, költözködés, az utóbbiaknál pedig a birtokra való utalás. Ezt a kiadásra kész Csánki-családnévindex is bizonyítja.

7. A Zala megyébe telepített vagy bevándorolt nemzetiségeink az egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint a XVIII. század közepére egy-két falu kivételével elmagyarosodtak, és csak nevük őrzi egykori nemzeti mivoltukat. – A cigányok nevét az 1745 és az 1771 közötti összeírásokban vizsgáltam meg, és 48-féle névvel találkoztam. Családnevüknek több mint a fele *-i* képzős helynévből keletkezett (*Árvai, Bakonyi, Csetényi*). 13 családfő a *Horvát* nevet, és csak három a jellegzetesen cigány nevet (*Kolompár 'üstfoltozó'*) viselő családfők száma.

8. A családneveket és a felekezeti hovatartozást ha együttesen vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az evangélikusok családneve zömében magyar (*Csik, Kis, Taródi*), csak Zalaszentgróton találunk egy-két német, illetőleg szláv nevűt (*Lajrer, Kálovecz*). A reformátusok 67 településen ugyancsak szórványként élnek, főleg Göcsej közepén és a Balaton-felvidéken, valamint

a középkorban Somogy megyéhez tartozó Kiskomáromban. Családnevük túlnyomó többsége magyar. Puritánt csak Galsán jeleznek, mindegyikük magyar nevet (*Csapó, Horvát, Kovács, Megyesi*) visel. Ortodox csak elvétve fordul elő, többségük Nagykanizsán; a 11 névből 7 magyar (*Kozma, Szántó* stb.), a többi szláv (*Jankovics, Panapista* stb.). Az izraelita felekezetűek sem maradtak ki az összeírásból, 1771-ben még találkozunk az egyrészes, ősi zsidó nevekkkel (*Salamon, Nátán* stb.), de már egy-két esetben megjelenik a kétrészes név is (*Catharina Abraham* stb.).

Keresztnevek

A keresztnevek 1771. évi vizsgálatába is mint kiegészítő adatokat bevontam a XVII. századi keresztelési anyakönyvekben (Csesztreg 1665–99, Alsólendva 1685–99, Nagykanizsa 1690–99, Keszthely 1697–99, Kiskomárom ref. 1624–64) található összes nevet, továbbá az 1745–50. évi generális vizitáció alkalmából készült névsorokat, valamint az 1757. évi összeírások neveit.

1. Az összeírt személyek száma az **1745–50.** évi összeírásban 44.236. A leggyakoribb, 1–10. helyen álló férfinév: 1. János, 2. István, 3. Ferenc, 4. György, 5. Mihály, 6. József, 7. András, 8. Márton, 9. Pál, 10. Péter. Összesen 18.777 (83%). Leggyakoribb női nevek: 1. Katalin, 2. Erzsébet, 3. Éva, 4. Judit, 5. Anna, 6. Ilona, 7. Mária, 8. Julianna, 9. Zsuzsanna, 10. Borbála. Összesen 19.956 (92%). A fenti névsorokban a keresztnevek megterhelését tehát vertikálisan mutatom be, de területi, azaz horizontális elterjedésüket is összeállítottam, azonban a két gyakorisági sorrend között nincs számottevő különbség. Keresztneveink XVII–XVIII. századi elszíntelenedését már többen megállapították, de hogy ilyen mérvű, az meglepő, különösen a női nevek esetében. Ennek egyik oka az lehet, hogy

az ekkor még igen kis lélekszámú falvainkban mindenütt a divat diktálta a névadást, és a legtöbb személy beletartozott a legdivatosabb nevet viselők közé. Ezek a nevek közvetett kapcsolatba hozhatók egyházi tiszteletükkel.

a) Nemzetiségi falvainkban sincs lényeges eltérés sem a gyakori, sem a közepesen gyakori nevek között.

b) Az itt nem adatolt közepes elterjedésű ószövetségi nevek (*Dániel, Dávid, Illés* stb.) nem köthetők egyértelműen a protestánsokhoz, pl. a 17 *Sára* közül is csak három a protestáns.

c) Ritkán fordul elő, jobbra csak Sümegen és Tapolcán, hogy az újszülött azt a nevet kapja, amelyik szent névünnepeén született. Ezek is általában nem a ritka nevek közé tartoznak, egyedül a *Simon* és a *Judás* kivétel, akik Simon-Judás Thaddeus napján születtek, és ikrek lévén, a keresztelő pap választotta ketté e nevet.

d) A néhány birtokos nemes neve még nem különül el az alsóbb néprétegek neveitől. Ugyanez mondható az egyháziak nevééről is. A névvel szereplő 49 katolikus pap és a 25 nemkatolikus prédikátor többsége is a *János* nevet viseli.

Összefoglalva: a XVII. század végétől 1745–50-ig a középkorban is gyakori neveket viselik legtöbbször nemzetiségtől, felekezettől, társadalmi helyzettől függetlenül.

2. A fentebb említett öt legrégebbi, XVII. századi anyakönyv neveit vizsgálva némileg módosul a kép. A kiskomáromi református anyakönyvbe nincs egyetlenegy *Mária* sem bejegyezve, de a többiben sincs az első tíz között, kivéve a nagykanizsai matrikulát. Mivel a Rituálé szerint tilos volt anyakönyvezni a becézőneveket, csak a kiskomáromi anyakönyvben találkozunk velük (*Bandika, Jako, Eörsi* stb.). Kettős, hármas keresztnév csak a főnemesek és a főbb tisztviselők körében divatozott.

EGYÉB NEVEK

Tisztelettörténeti vizsgálódásaimhoz négy forrást (templom-, mellékoltár- és kápolnatitulusok, céhpatrónusok, harangnevek, patikanevek) is feldolgoztam, hogy belőlük a XVIII. századi keresztnévdívat változásaihoz adalékokhoz jussak.

1. T e m p l o m-, m e l l é k o l t á r- é s k á p o l n a t i t u l u s o k.
Forrásaim a Trianon előtti 4 római katolikus érsekség és 18 püspökség, valamint a 6 görög katolikus püspökség egyházmegyei évkönyvei (schematismusai). Ezekből a forrásokból a 72 királyi vármegyét felölelő 28 egyházmegyében 5466 római katolikus és 2413 görög katolikus templom volt. A kápolnák és a schematismusokba hiányosan felvett mellékoltárok száma pedig 3571, ebből csak 58 a görög katolikus. Mindezeket csak 369-féle címmel nevezték el, tehát feltűnően kevéssel.

A római katolikus templomok többsége (201 : 22,4%) *Szűz Mária* nevét, illetőleg valamelyik jelzőjét (*Fájdalmas Anya, Magyarok Nagyasszonya* stb.) vagy életének jelentős eseményét (*Angyali Üdvözlés* stb.) viseli. A 2. helyen állnak (527 : 6%) a *Szent Kereszt*-ről elnevezettek, a 3.-on pedig azok, amelyek *Jézus Krisztus*-ról, illetőleg valamely jelzőjéről vagy földi életének jelentős eseményéről (születése, kereszthalála, mennybemenetele stb.) kapták nevüket. Az első 15 helyen álló titulusok a teljes névanyagnak csaknem háromnegyedét (73 %) teszik ki. Közöttük van *Szent Mihály arkangyal* 332 előfordulással, valamint *Nepomuki Szent János* (ugyanennyivel), *Szent Anna* (323), *Szent István király* (301), *Szent Márton püspök* (231), *Szent Katalin* (131) és mások, akiknek nevét mind a XVIII., mind a későbbi századokban szívesen választották keresztnévként. Ez a tisztelet középkori helységneveinkben is megnyilvánul. Lipszky például 48

Szent György, 44 Szent Márton, 42 Szent Miklós, 34 Szent Mihály stb. nevű települést adatol.

A kéziratban levő összeállításból megtudható valamennyi paróchia és templom alapítási éve, az anyakönyvezés kezdete, valamint több mint 30 ezer lelkipásztorkodási hely neve. Ez utóbbiak hiányát régóta nélkülözik kutatóink.

2. C é h p a t r ó n u s o k. A forrásul szolgáló, 1975-ben megjelent Céhkataszterben szereplő céhek többsége a XVIII. században alakult, következésképpen patrónust is e korszak különösen tisztelt szentjei közül választottak (*Szent Mihály arkangyal, Szent Miklós, János evangélista és Keresztelő Szent János, Mária Magdolna* stb.).

3. Kutatóterületemen 209 h a r a n g o t jeleztek az 1745–50-ben készült kánoni jegyzőkönyvekben, de csak 60-nak tudták a nevét. Ebből húsznak a neve megegyezik a templom titulussával, tizet szenteltek *Szűz Mária*, kettőt *Szent Kristóf* nevére (mindkettőt Festetics Kristóf öntette), ugyancsak kettőt *Szent Donát* tiszteletére. Ekkor kezdtek megjelenni az ún. pestispatrónusok (*Szent Rozália, Xavéri Szent Ferenc*) nevei. A harangnevek a szóbeliségben sem akkor nem éltek, sem ma nem élnek, föltehetően a XVIII. században is csak méretéről, funkciójáról nevezték őket (nagyharang, kisharang, lélekharang stb.).

4. Eltűnt p a t i k a n e v e i n k vizsgálatának eredményeit csak mérsékeltten lehet kamatoztatni a XVIII. századi névdivat-vizsgálatok során. Egyik-másik név (*Szűz Mária, Szent Rozália, Szent Teréz* stb.) is csak adalékul szolgál, a világi nevek pedig (*Arany Szarvas, Sas* stb.) még adalékul sem.

Összefoglalva: mai és történeti személynév-vizsgálataimból, továbbá az egyéb nevek kutatásából látható a komplexitásra törekvés, azaz a motivációnak és a névadás leíró és stílusesszkezeinek a következetes

elkülönítése, valamint – ahol ez lehetséges és szükséges volt – a funkció, a névszerkezet, a névöröklődés, a névhangulat feltárása, illetőleg egymással való összefüggéseinek a megvilágítása. A névszociológiai szempontot nemcsak a keresztnévek, hanem a családnevek körében is igyekeztem érvényesíteni.

**Az értekezés témaköréhez kapcsolódó legfontosabb könyveim,
könyvrészleteim és tanulmányaim jegyzéke megjelenésük sorrendjében**

Zala megye földrajzi nevei. Tudományos irányító Végh József. A gyűjtési munkálatokat Ördög Ferenc vezette. Közzétette Markó Imre Lehel, Ördög Ferenc (82–120., 206–246., 248–260. sz. települések), Kerecsényi Edit. Szerk. Papp László és Végh József. Kiadja Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága. Zalaegerszeg, **1964**. 737 lap + térkép. - ISBN 963 7501 81 9 Ö

*

A földrajzi nevek ellenőrzésének alapelvei és menetrendje. In: A földrajzi nevek ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve 30–42. Kiadja az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, **1978**. 114 lap.

Tolna megye földrajzi nevei. Tudományos irányító Ördög Ferenc és Végh József. A gyűjtési munkálatokat Vadas Ferenc vezette. Közzétette Hajdú Mihály, Király Lajos, Ördög Ferenc (44–56. sz. települések), Rónai Béla, Szabó József, Vadas Ferenc. Szerk. Végh József, Ördög Ferenc, Papp László. Akadémiai Kiadó, Budapest, **1981**. 841 lap. ISBN 963 05 2251 9

Helységneveink keletkezésmódjáról. Kiadja a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, **1980**. 21 lap. - ISBN 963 411 634 5; ISSN 0139-2700

A patikanevek keletkezésmódjai. In: Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Veszprém, 1980. szeptember 22–24.) 235–239. Szerk. Hajdú Mihály és Rácz Endre. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. sz. Budapest, **1981**. 266 lap. - ISSN 0133-218X ISBN 963 7501 48 7

Zala megye helységneveinek rendszere. Magyar Névtani Dolgozatok 12. sz. Budapest, **1981**. 24 lap. (A Helységneveink keletkezésmódjáról [Budapest, 1980] című füzet 2., átdolgozott kiadása.) - ISBN 963 461 523 6, ISSN 0133 6169

A puszta helynevekből keletkezett családnevek kérdéséhez. =Magyar Nyelvőr 106 (**1982**): 484–486.

A magyar céhek patrónusválasztásának hagiográfiai, ikonográfiai és művelődéstörténeti indítékai. In: Név és névkutatás (Az Inczei Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai. Szeged, 1984. április 13–14.) 201–222. Szerk. Békési Imre. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 170. sz. Budapest, **1985**. 240 lap. - ISBN 963 7501 75 7

A készülő XVIII. századi zalai személynévtár családneveinek nyelvjárástörténeti hasznosításáról. In: A magyar nyelv rétegződése. A magyar nyelvészek IV. nemzetközi kongresszusának előadásai II. 729–735. Szerk. Kiss Jenő és Szűts László. Akadémiai Kiadó, Budapest, **1988**. I–II. 1071 lap. - ISBN 963-05-4451-2

Az első magyarországi népességösszeírás (1745–1771) mint névtudományi és művelődéstörténeti forrás. In: A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében I–II. A II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai (Bécs, 1986. szeptember 1–5.) I, 434–437. Szerk. Moritz Csáky, Horst Haselsteiner, Tibor Klaniczay, Károly Rédei. Budapest–Wien, **1989**. I–II. 1275 lap. - ISBN 963-01-9904-1

Helynévgyűjteményeink mint az onomato-dialektológia forrásai. Helynévi adataink a tudományos kutatás szolgálatában (Tudományos ülés 1988. május 20-án Pécsen, a Művészetek Házában). =Baranyai Művelődés 3 (**1989**): 27–33.

Személyneveink onomato-dialektológiai vizsgálatáról. In: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára 488–499. Szerk. Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest, **1991**, 709 lap. - ISBN 963 462 6521

Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei I–III. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete és Zala Megye Önkormányzati Közgyűlése, Budapest–Zalaegerszeg, **1991–1993**. I. 836, II. 880, III. 786 lap. IV. Mutatók. **1998**. 639 lap. - ISBN 963 7182 02 0 Ö; 963 7182 13 6

A Magyar Korona országainak (Magyarország, Horvát-Szlavónország, Fiume és kerülete) templom- és kápolnatitulusai 1900–1920. =Névtani Értesítő 14 (**1992**): 36–45.

A római és a görög katolikus egyház anyakönyvezésének kezdetei a Magyar Szent Korona országaiban (Magyarország, Fiume és kerülete, Horvát-Szlavónország) 1900–1920. =Magyar Nyelv 90 (**1994**): 503–509.

Az első magyarországi református anyakönyv családnevei, ragadványnevei és névhelyettesítői. In: Szavak – nevek – szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára 270–282. Szerk. Kiss Gábor és Zaicz Gábor. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest, **1997**. 502 lap. - ISBN 963-9074-06-3

Eltűnt patikanevek nyomában. =Pannon Tükör 2 (**1996**): 55–58.

Helynevekből keletkezett családnevek -i képzővel és anélkül. In: Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.) II, 77–83. Szerk. B. Gergely Piroska és Hajdú Mihály. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. Budapest–Miskolc, **1997**, I–II. 622 lap. - ISBN 963 7530 26 6; ISSN 0133-318X

A harangnevekről. In: A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai (Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14.) 1078–1084. Szerk. Jankovics József, Monok István,

Nyerges Judit. Kiadja a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság és a Scriptum Rt. Budapest–Szeged, **1998**. I–III. 1891 lap. - ISBN 963-8335-55-6

XVIII. századi családneveink írásmódjának helyesírástörténeti rétegei. In: Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában (XIII. Anyanyelv-oktatási napok. Eger, 1998. július 7–10.) I. 377–381. Szerk. V. Raisz Rózsa és H. Varga Gyula. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 212. sz. Eger, **1999**. I–II. 738 lap. - ISSN 0133-218X

Szempontok és adalékok XVII. századi keresztneveink vizsgálatához. In: A Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar tanulmánykötete 299–306. Közzéteszi Kovátsné Németh Mária. Győr, **2001**. 461 lap. - ISSN 1417-7633

Helynévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához. Akadémiai Kiadó, Budapest, **2002**. 957 lap. - ISBN 963 05 7890 5

A 18. századi népességösszeírások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek mint a névszociológia forrásai. =Névtani Értesítő 27 (**2005**): 23–30.

A keresztnévdivat településtörténeti, tisztelettörténeti és szociológiai motivációi a XVII–XVIII. században. In: Nyelv, nemzet, identitás I–III. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai (Debrecen, 2006. augusztus 22–26.). Szerk. Hoffmann István és Juhász Dezső. Kiadja a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Debrecen–Budapest, **2007**. III. 175–183.- ISBN 978-963-87595 ö ISBN 978-963-87595-1-1

A 18. századi családnevek névszociológiai vizsgálata. (Szolgák, szolgálók és más szolgarendűek neve.) In: Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Balatonszárszó, 2007. június 22–24.) 423–429. Szerk. Bölcskei Andrea és N. Császi Ildikó. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének kiadványai I. Budapest, **2008**. 679 lap. - HU ISSN 2060-5706 ISBN 978-963-9808-12-6

Családnévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához. Összeállította
Ördög Ferenc, Ollé Viktória, Széchenyi Magdolna. Kiadásra kész,
terjedelme kb. 1000 oldal.